

kn.remissvar@regeringskansliet.se
kopia:
alexandra.venander@regeringskansliet.se
jonathan.andersson@regeringskansliet.se

Snabbare processer enligt miljöbalken för att stärka det militära försvaret

Diarienummer KN2024/01391

Sammanfattning

Svenskt Vatten har förståelse för att det militära försvaret behöver ges förutsättningar att utöka och anpassa sin verksamhet till det rådande säkerhetspolitiska läget. Det är dock orimligt att verksamheter som kan orsaka olägenheter för människors hälsa och miljön ska få öka i omfattning utan att tillståndsprövas och särskilt om dess effekter är eller blir irreversibla.

Sverige är ålagt att skydda dricksvattentäkter enligt artikel 7 i EU:s Ramdirektiv för vatten och kvaliteten på vattnet får inte försämrats i något avseende. Om förslaget genomförs finns en påtaglig risk för att utsläpp av farliga ämnen till bland annat dricksvattenförekomster ökar. I stället bör prövningsmyndigheterna få tillräckliga resurser för att skyndsamt hantera Försvarsmaktens tillståndsansökningar enligt ordinarie regelverk.

I nuläget riskerar kommunala dricksvattenproducenter skadestånd och tvingas driva skadeståndsmål när dricksvattentäkter har förorenats av utsläpp från Försvarsmaktens verksamheter. Principen att föroreningar ska förhindras och att det är förorenaren som ska betala måste gälla även här. Irreversibla skador och effekter kan aldrig accepteras men kortvarig påverkan kan under vissa förutsättningar vara acceptabla om andra och mer angelägna samhällsfunktioner under kortare perioder bedöms väga tyngre. Ansvar och kostnad för skada och återställande måste vid dessa undantag säkras innan åtgärd, av aktuell verksamhetsutövare. Även av den anledningen krävs fullgoda prövningsprocesser som kan belysa omfattningen av påverkan och möjligheten till återställande.

Bakgrund

Klimat- och näringslivsdepartementet har remitterat en promemoria med förslag om en tidsbegränsad förordning som innebär att befintliga flygplatser, anläggningar för lagring och annan hantering av kemiska produkter och skjutfält som är tillståndspliktiga ska kunna ändras efter en anmälan. Den tillfälliga förordningen föreslås träda i kraft så snart som möjligt hösten 2024 och upphöra att gälla efter fem år. Förslagen rör verksamheter som bedrivs av Försvarsmakten, Fortifikationsverket och Försvarets materielverk.

Svenskt Vatten är branschorganisationen för landets viktigaste livsmedelsproducenter och miljövårdsföretag – VA-organisationerna. Vår vision är att Sverige ska ha rent dricksvatten, friska sjöar och hav. Vi företräder alla 290 kommuners VA-organisationer. De förser 9,5 miljoner människor med rent vatten varje dag, året om.

Svenskt Vatten har inte fått remissen. Vi ser dock positivt på att remissen har skickats till de kommuner som har drabbats av PFAS i dricksvattnet och har pågående rättsprocesser som rör Försvarsmakten.

Svenskt Vattens synpunkter

Vattenförekomster kan påverkas negativt av förslaget

Svenskt Vatten har förståelse för att det militära försvaret behöver ges förutsättningar att utöka och anpassa sin verksamhet till det rådande säkerhetspolitiska läget. Det innebär dock inte att försvarsverksamheter bör kunna prövas och bedrivas på ett sätt som riskerar att öka utsläpp av farliga ämnen till bland annat dricksvattenförekomster. Detta gäller särskilt när effekterna av utsläppen är irreversibla.

Försvarsmaktens övningsverksamhet kan ge upphov till flera typer av utsläpp som kan påverka närliggande vattenförekomster. Exempel på utsläpp som kan förekomma är PFAS, bly och andra tungmetaller. Försvarsmakten m.fl. använder även flygbränsle, diesel, oljor och andra kemikalier.

Tillståndsprövningen är ett centralt verktyg för att förhindra ökade utsläpp och störningar när en verksamhet utökas. Utgångspunkten i miljöbalken och närliggande regelverk är att ändringar som innebär en risk för olägenheter för människors hälsa och miljön alltid ska tillståndsprövas (1 kap. 4 § miljöprövningsförordningen).

Ett anmälningförfarande innebär däremot en betydligt mer begränsad prövning. Exempelvis gäller inte kravet på att ansökan ska innehålla en miljökonsekvensbeskrivning eller reglerna om samråd, jfr 6 kap. miljöbalken. Vidare kan en åtgärd som anmäls påbörjas efter sex veckor om tillsynsmyndigheten inte beslutar något annat. Det finns inte krav på att villkor ska föreskrivas. Det kommer därför bli Försvarsinspektören för hälsa och miljö som i varje enskilt fall ska bedöma om verksamheten överhuvudtaget ska ha några begränsningar eller villkor. Med lägre krav på såväl underlag som prövningens innehåll finns en påtaglig risk för att utsläpp av farliga ämnen till vattnet ökar.

Det vore bättre om prövningsmyndigheterna i stället gavs tillräckliga resurser för att hantera Försvarsmaktens ansökningar enligt ordinarie regelverk, exempelvis i ett snabbspår. På så sätt skulle tillståndsprocessstiden kortas men miljöskyddet bibehållas.

Antalet processer riskerar att bli fler

Förslaget innebär att Försvarsmakten m.fl. kommer bedriva verksamheter som i grunden regleras i ett tillstånd, men som sedan utökas genom ett tillfälligt anmälningförfarande. Eftersom en anmälan inte vinner rättskraft på samma sätt som ett tillstånd (jfr. 24 kap. 1 § miljöbalken) kan tillsynsmyndigheten när som helst återkomma med förelägganden och förbud som baseras på miljöbalkens regler. En anmälan vinner till skillnad mot ett tillstånd inte heller rättskraft mot privatpersoner eller andra aktörer. Såväl Försvarsmakten som övriga aktörer, inte minst kommunerna, kan därför på sikt kan bli indragna i processer som hade undvikits om verksamheten hade tillståndsprövats.

Det skulle behöva förtydligas i förslaget hur villkor i verksamheternas befintliga tillstånd förhåller sig till anmälda ändringar, förelägganden och förbud. I annat fall blir det omöjligt för

kommunerna och andra aktörer att veta vad som gäller för verksamheterna. Det skulle också behöva bli tydligare vad som ska gälla för skjutfält som inte har miljötillstånd.

Konsekvensutredningen behöver förbättras

Ramdirektivet för vatten innehåller till skillnad från MKB-direktivet inte några undantag för det nationella försvaret. Sverige är ålagt att skydda dricksvattentäkter enligt artikel 7 i EU:s Ramdirektiv för vatten. Kvaliteten på vattnet får inte försämrats i något avseende enligt artikel 4 i samma direktiv, exempelvis med PFAS. Utan tillståndsprövning av Försvarsmaktens verksamheter finns påtaglig risk att utsläppen ökar eller vattenkvaliteten på annat sätt påverkas negativt. Det bidrar i sin tur till sämre efterlevnad av beslutade miljökvalitetsnormer varav en del gäller i befintliga och framtida vattentäkter.

De åtgärdsgränser som Livsmedelsverket har för PFAS i dag gäller PFAS 11, som är en grupp om 11 olika PFAS-ämnen. Från 1 januari 2026 ska nya gränsvärden från Livsmedelsverket tillämpas (LIVSFS 2022:12). De nya gränsvärdena gäller PFAS 4 och PFAS 21. Även EU-kommissionen arbetar med ett förslag till förbud mot PFAS.

Utökad övningsverksamhet ökar risken för läckage av ämnen som PFAS till vattentäkter. Konsekvensutredningen skulle behöva kompletteras med en närmare analys av hur kommunernas möjlighet att innehålla kraven på dricksvatten kan påverkas om Försvarsmaktens övningsverksamhet utökas. Konsekvensutredningen behöver också beakta hur förslaget kan påverka efterlevnaden av beslutade miljökvalitetsnormer.

Ökad risk för regresskrav

De nya gränsvärdena (och ökade krav från kommissionen) kommer öka kraven på kommunernas rening av dricksvatten. De kommunala dricksvattenproducenterna har ett strikt skadeståndsansvar enligt produktansvarslagen för dricksvattnets kvalitet.¹ Att samtidigt låta Försvarsmakten utöka sin verksamhet och sina utsläpp utan sedvanlig prövning är inte bra för någon. Kommunerna riskerar att få dyrare rening och Försvarsmakten riskerar att på sikt få hantera omfattande regresskrav.

Svenskt Vatten anser att det är orimligt att kommunala dricksvattenproducenter ska riskera skadestånd och tvingas driva skadeståndsmål mot Försvarsmakten m.fl. om de villkorslöst tillåts att förorena dricksvattentäkter. Försvarsmakten måste ha och ta fullt ansvar för skador som deras övningsverksamhet orsakar.

Vi tar i övrigt inte ställning till promemorian.

Anders Almgren
Ordförande
Svenskt Vatten AB:s styrelse

Pär Dalhielm
VD
Svenskt Vatten AB

¹ Högsta domstolens dom den 14 juni 2018 i mål nr Ö4746-17